

ЈЕДАН ЗНАЧАЈАН ДОПРИНОС ПРОУЧАВАЊУ СРЕДЊОВЕКОВНЕ ПОРОДИЦЕ БРАНКОВИЋ

(Ференц Немет, Милан Мицић, *Бранковићи – два есејистичка њоџеда*,
Историјски архив у Смедереву, Смедерево 2024; 142 стр.)



Дело *Бранковићи – два есејистичка њоџеда* написала су два угледна аутора, проф. др Ференц Немет, хунгаролог и др Милан Мицић, историчар и књижевник. На тај начин наставили су успешну сарадњу која је пре три године изнедрила њихову прву заједничку публикацију, дело од завидне научне вредности, *Срби у Банату (1411–1594) – два есејистичка њоџеда*. На овај поменути подухват одлучили су се као етаблирани и веома компетентни истраживачи банатског простора којим се сваки од њих бави већ дуги низ година. Занимљива је и сама форма у којој су аутори стварали, тим пре што је историјски

есеј прилично запостављен и потцењен у нашој науци. Сви његови квалитети и вредности долазе до пуног изражаја и у овом делу о истакнутој српској средњовековној породици Бранковић.

На самом почетку књиге о Бранковићима, коју на овим редовима приказујемо, у краткој „Речи уредника” (стр. 7) читаоцима се обраћа уредник публикације Неда М. Мирић и упознаје их с ауторима и занимљивим садржајем који је обрађен у наставку. Аутори су потом, у „Предговору” (стр. 9–10), читаоце увели у комплексну тему којом ће се бавити, а то је деловање српске владарске породице Бранковић која је од 14. до 16. века играла значајну улогу у тадашњим преломним историјским догађајима. Бранковићи су посматрани из угла мађарске историографије која је била под утицајем ставова средњовековних угарских извора и писаца при чему је њихов верски католички аспект имао веома важну улогу. Други угао гледања у овој публикацији третира проблематику српских и мађарских феудалних структура како у њиховој заједничкој борби против ислама, тако и када су у питању њихови сложени међусобни односи.

Прва велика целина у овој књизи нови наслов „Бранковићи од Смедерева до угарског трона. Из перцепције мађарске историографије” и потиче из пера Ференца Немета. Аутор у „Уводу” (стр. 13–24) најпре говори о томе како мађарска историографија доживљава Ђурђа Бранковића. Она, пре свега, цени велику способност деспотовог прилагођавања у сложеним војним и политичким околностима. Мађарски историчари указују на то како

је оновремена хришћанска Европа реаговала на опасност коју су доносила турска освајања, као и на проблематику српског положаја између Османлија и Угарске. Ни Ђурађ Бранковић, нити деспот Стефан Лазаревић, пре њега, нису могли да поступају другачије, осим да балансирају између ове две силе. Немет посебан акценат ставља на уговор у Тати склопљен 1426. године између деспота Стефана и угарског краља Жигмунда Луксембуршког, који је и Ђурађу касније донео доста повластица, а потом пише и о последицама које је поменути уговор имао на односе српске државе са њеним моћним суседима на северу и југу. На овом месту говори се и о српским миграцијама у Угарску од 14. до 17. века, и даје кратак преглед српско-угарских односа после смрти деспота Ђурађа.

У поглављу „Лоза Бранковића од њеног настанка до гашења (1319–1496)” (стр 25–40) читалац сазнаје да је Вертнер Мор, угледни представник мађарске историографије, која је, иначе, била веома заинтересована за Бранковиће због њиховог значаја, на основу средњовековних докумената саставио детаљну генеалогiju ове породице. Акценат је стављен на богат животопис деспота Ђурађа Бранковића. Турбуленте догађаје из ове епохе аутор прати кроз богатство информација које дају мађарски историчари, а сасвим логично највише пажње усмерено је на политичке, војне и дипломатске односе које је деспот Ђурађ имао са угарским владарима и моћним феудалцима тога доба, а пре свега са краљевским намесником Јаношем Хуњадијем (Сибињанин Јанком). Описано је и оно што се зна о свим Ђурађевим потомцима закључно са Ђорђем (Максимом) Бранковићем, док је нешто већи простор посвећен Вуку Гргуревићу или Змају Огњеном Вуку, сину Гргура и унуку Ђурађа Бранковића. Поглавље „Бранковићи и титула ‘српског деспота’ (Despotus Rascie)” (стр. 41–47) тумачи из визуре мађарске историографије порекло саме титуле деспота код српског народа, почевши од првог њеног носиоца Стефана Лазаревића. Потом се у хронолошкој перспективи прати прелазак титуле деспота од Ђурађа Бранковића, преко његових синова и унука, чланова породице Бериславића који су били у тазбинским односима са Бранковићима, све до цара Јована Ненада који је до своје смрти користио поменуту титулу. Напослетку, ово звање носио је и гроф Ђорђе Бранковић крајем 17. и почетком 18. века.

Немет, потом, у поглављу „Смедеревска тврђава: од изградње до смрти Павла Кинижија (1430–1494)” (стр. 48–58) пише о погледима мађарске историографије на градњу Смедеревске тврђаве, као и на њену улогу у одбрани од напада Османлија. Тврђава се својим важним стратешким положајем одлично уклапала у одбрамбени систем Угарске који се простирао од јужне границе Трансилваније, па све до Јадранског мора. Мађарски историчари из различитих периода бележе више илустративних описа Смедеревске тврђаве, као и самог града. Нарочиту пажњу аутор је посветио великом походу Турака на Смедерево 1437. године када су хришћани однели победу, као и његовом паду две године касније услед изостанка угарске помоћи Србима. Описани су и живот и смрт Павла Кинижија, славног угарског војсковође за којег се претпоставља да је српског порекла, а који је преминуо 1494. приликом опсаде Смедерева. Последње поглавље у оквиру прве целине књиге носи наслов „Значајне угарске повеље, писма и извештаји који се односе на Бранковиће” (стр. 59–83). У њему аутор доноси 16 веома драгоцених докумената насталих у периоду између 1427. и 1456. године, а које су издали Жигмунд Луксембуршки, Ђурађ Бранковић, угледни угарски феудалци, представници града Дубровника или краљ Сицилије Алфонс V Арагонски. У документима налазимо помена о статусу српског деспота у Угарској или о уређивању неких питања која су у вези са деспотовим поседима у овој краљевини.

Друга велика целина у публикацији коју приказујемо носи наслов „Бранковићи – историја и памћење” (стр. 85–120) и ауторско је дело Милана Мицића. Он на самом почетку расправља о значају историје као промишљања прошлости једног народа. Она је потребна и неизбежна за сваку заједницу, а српска историјска свест има карактеристике континуитета и дисконтинуитета. Историјска и митска колективна свест нашег народа се прожимају, а митови српске историје градили су се постепено и разликују се од митова других народа. Мицић потом указује на елементе чврстине и слабости српских митова као што су *Немањинка ейоха*, *Душаново царство* или *Косовски мит*. Са турским продором у Европу српски народ је приморан на сеобе којима је мењао своје историјско биће. Српске масе су се кретале у непрекидном додиру право-

славља, католичанства и ислама, а између Османског царства, Хабзбуршке монархије и Млетачке републике, док је као четврто средиште фигурирала царска Русија. Аутор се нарочито позабавио анализом грађења и развоја митског lika Марка Краљевића, као једног од најупечатљивијих у нашем народу.

У централном делу ове друге целине Мицић разматра место и улогу породице Бранковић у вртлогу историје који је донела њихова епоха. У периоду од 14. до 16. века Бранковићи су се непрестано налазили у епицентру историјских збивања и искусили тегобну судбину, заједно са својим народом. Потом се говори о односу Италије и Бранковића. На северу ове државе била је удата Ђурђева ћерка Кантакузина – Катарина, а тамо је једно време, са синовима Ђорђем и Јованом, живела и Ангелина, супруга слепог деспота Стефана Бранковића. У Италији су завршили неки од Срба који су бежали на запад од турске опасности. Они су пронашли спас од физичког уништења, али су временом, у страном окружењу, изгубили свој национални идентитет. С друге стране, из Италије су на Балканско полуострво долазили католички инквизитори и мисионари у жељи да православне преведу у своју веру, а најистакнутији међу њима били су Јаков Маркијски и Јован Капистран. Овај други је нарочито био гневан на деспота Ђурђа који је, као уосталом и сви Бранковићи, остао непоколебљив у својој вери и одбијао да призна врховну власт папе. Занимљив је и однос Дубровника према Бранковићима. Међу њима, такође, постоје контакти на верском плану, с обзиром на то да је Католичка црква ревностно бринула о својим поданицима из Дубровника који кроз читав средњи век интензивно тргују сребром и другом робом на подручју Србије. Дубровчани су били носиоци западног начина трговања и привређивања на нашим просторима и утицали су на урбани живот Деспотовине. Бранковићи су у временима опасности склањали своју покретну имовину у Дубровник и давали трговцима повластице, док је, са своје стране, Република указивала почаст члановима породице Бранковић.

Аутор потом указује на веома динамичне односе које је српски народ имао са Угарском у доба Бранковића. Ове две државе спајала је заједничка борба против Турака, а још чвршћи додир настао је после признавања вазалног односа према угарским владарима у време

деспота Стефана Лазаревића. Потребна Угарске за Србима као квалитетним војницима у борби против турских напада, утицала је чак и на то да њена верска политика буде толерантнија. Иако савезници на овом судбоносном фронту Бранковићи, и представници државне и локалних власти у Угарској имали су повремено контроверзне односе који су резултирали и веома оштрим сукобима, а све то је произлазило из позиције Деспотовине у време њеног владара Ђурђа. После пада Смедерева 1459. године Срем је, уз подручје Баната, постао средишња српска земља где су се деловањем породице Бранковић неговали последњи остаци српске државности и одакле су, заједно са Угрима, покретане акције за ослобођење Србије.

Неизбежна тема је и однос са Турцима, с обзиром на то да су Бранковићи од свих српских феудалних породица најдуже учествовали у 150 година дугој борби против Турака, чији је правац освајања ишао преко Балкана кроз средиште српског етноса и прекоседа Бранковића. Четири генерације ове породице пружале су отпор жестоко ратујући или мудро преговарајући. Била су то тегобна времена када је изгледало да нема решења и да не постоји историјска шанса за српски народ којем се чинило да долази крај света. Ова очајничка борба започета са Вуком Бранковићем, наставила се у доба тридесетогодишње владавине деспота Ђурђа, окончана је када су на историјску позорницу ступили његови синови и унуци. Услед сурових турских освајања земља је пустошена, становништво убијано или расељавано, а привреда Србије била је потпуно уништена.

На самом крају овог другог есеја налази се свебухватајући „Закључак” у којем аутор истиче историјске процесе дугог трајања који су одредили судбину српског народа у позном средњем веку. Он је скренуо пажњу на однос цара Стефана Душана према Византијском царству и на последичне анатеме коју је 1350. године цариградски патријарх бацио на српског владара, патријарха и свештенство, а која је поништена 1375. после покајања кнеза Лазара Хребељановића. Феудални сукоби настали у оквиру српске државе после Душанове смрти прерасли су у борбу за наслеђе Немањића и проузроковали настанак нове генерације великаша. Мицић констатује да је српски средњовековни свет пропао после Косовске битке 1389. године која је изнедрила

Косовски еп, а кнез Лазар је добио мученички ореол. Акценат у овом сегменту књиге је стављен и на чврстину православне вере коју су поседовали Бранковићи, а њихово хришћанско трпљење је ојачавано у суровој стварности 15. века. Деспот Ђурађ је то речито показао у свом отпору Фирентинској унији која је требала да преведе под папски примат све православне цркве на југоистоку Европе. Народно памћење и српска колективна свест били су изразито ненаклоњени породици Бранковић и у њој су нашли кривца за зло време које је тада наступило. У епохи пропадања једног света погрешни судови су олако давани, али су и вековима касније тешко исправљани и ревидирани.

Дело које приказујемо опремљено је разноврсним и корисним илустративним материјалом (стр. 121–131). То су портрети неколико чланова породице Бранковић, као и истакнутих историјских личности њихове епохе, илустрације племићких печата и грбова, манастира и цркава, панораме градова и тврђава. Сакупљање ове занимљиве и корисне илустративне колекције представљало је захтеван посао и стога похваљујемо ауторе за тај учинени напор. Потом следе рецензије (стр. 133–138) из пера проф. др Снежане Божанић и др Золтана Чемереа, двоје врских медијиста, те списак литературе коју су користили аутори (стр. 139–140), из које се види на основу које истраживачке грађе су текстови написани. На овај начин читаоцу је омогућено и да самостално продуби обрађивану тему. На самом крају налази се белешка о ауторима (стр. 141–142).

Пред читаоцем су у овој књизи два различита, али допуњујућа историјска есеја. Оба имају тај квалитет да одржавају ону идеалну равнотежу између објективних и доступних историјских чињеница и личних рефлексија, које красе поменути облик историописања. Породица Бранковић, постајући овом приликом у средишту пажње аутора, од свих српских феудалних породица најдуже је била присутна у српској историји и као таква заслужује да историјска знања о њој непрестано буду преиспитивана, надограђивана и богаћена. Ово дело није имало за циљ да буде научна монографија, већ да донесе нова сазнања о касном српском средњем веку кроз виђење мађарске и српске историографије и отвори нова питања о месту породице Бранковић у српском колективном памћењу. Есејистички

погледи које нуде Немет и Мицић на веома умешан начин спајају аналитички приступ и научну акрибију са емотивним ангажманом. Поред тога, текстови су писани лепим књижевноисторијским стилем, што их чини динамичним и веома привлачним за читање. Из свих наведених разлога ово коауторско дело са задовољством препоручујемо стручној и широј јавности.

ДРАГАН ТУБИЋ¹

Матица српска, Нови Сад
dtubic@maticasrpska.or-rs

¹ Мр Драган Тубић, стручни сарадник на пројекту Матице српске „Српски биографски речник”. Секретар Крајишког одбора Матице српске.